

Ю. Ю. Міхалець

магістрант кафедри психології та педагогіки
Хмельницький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЛІДЕРСТВА В СЕРЕДОВИЩІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті аналізуються і виносяться на розгляд теоретичні типи лідерства серед студентської молоді та різні визначення поняття «лідер» і «лідерство». Описуються відмінності між поняттями «лідер» та «керівник». Розглядаються особливості студентської групи в студентському середовищі.

Ключові слова: лідер, авторитет, керівник, лідерство, інтелектуальне лідерство, ініціувальне лідерство, студентське середовище, студентська група.

Постановка проблеми. Проблема лідерства залишається актуальною протягом багатьох десятиліть. Сучасне суспільство періодично переживає різного роду кризи, які, безсумнівно, відбиваються і на студентській молоді, котра визначає багато в чому стратегію розвитку різноманітних сфер діяльності. У сучасному світі зміни відбуваються щодня, висуваються нові вимоги до лідера, який повинен мати розвинутий емоційний інтелект, бути мобільним, вміти відстоювати інтереси – як свої, так і групи. Такі ж вимоги висуваються і до лідера у студентському віці, коли відбувається формування лідерських здібностей і якостей.

Проблему лідерства розглядали як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, а саме: І. Адізес, Т.В. Бендас, Н.П. Беляцкий, К. Бланшар, І.П. Волков, Р.Л. Кричевський, А. Менегетті, К.В. Сільченко, Е.В. Кудряшова. Особливості прояву лідерських рис у студентських групах вивчали Н.В. Белякова, А.В. Пономарьов та ін. Також розвитком лідерських якостей цікавилися філософи Аристотель, Сократ, Платон, Ніцше. Психологічним особливостям студентського віку увагу приділяли Б.Г. Ананьєв, М.Д. Дворяшина, Л.С. Грановська, І.С. Кон. Незважаючи на те, що ця проблема вже розроблялася, залишаються мало вивчені аспекти діагностики та визначення специфіки прояву лідерства в середовищі студентської молоді. На наш погляд, деякі питання недостатньо повно розглядаються в психолого-педагогічній літературі. Отже, проблема становлення лідерства в студентському віці не здобула достатньої уваги.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз розробки різних аспектів проблеми лідерства та дослідження прояву лідерства в середовищі студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. Лідерство є унікальним феноменом громадського життя, пов'язаним із виконанням владних функцій. Воно є неминучим у цивілізованому суспільстві і пронизує всі сфери життєдіяльності людини. Існують

різні визначення феномена лідерства, зокрема воно розглядається як соціальні відносини домінування і підпорядкування в групі, організації, суспільстві, здатність лідерів приймати рішення і впливати; лідери повинні бути першими, посідати завжди перше місце у будь-чому; також лідерство трактується як здійснення впливу всередині групи та певне домінування над іншими.

Б.Д. Паригін трактує лідерство як один із процесів організації й управління малою соціальною групою, яке сприяє досягненню групових цілей в оптимальні терміни і з бажаним ефектом. Він вважає, що феномен лідерства виникає внаслідок одночасної взаємодії двох чинників: об'єктивного і суб'єктивного.

С.А. Багрець визначив лідерство як ступінь ведучого впливу члена групи на малу групу в цілому в напрямку оптимізації рішення загальногрупового завдання.

У студентському віці розвиток молодих людей зумовлюється технологічним і соціальним ускладненням суспільного життя, появою нових вимог професійної освіти, особистісної зрілості і соціального стану. Головний констатуючий момент соціальної ситуації – молода людина знаходиться на порозі вступу в самостійне життя, це епоха «другого народження» (Ж.-Ж. Руссо).

Під лідерством розуміється таке: лідерство – групове життя людей, яке проявляється в наділенні одного індивіда (або декількох) правом (або це право нав'язується за допомогою фізичної сили або психологічного тиску) визначальним чином вплинути на вирішення важливих групових завдань і на поведінку членів групи, а також визнання групою (тією чи іншою мірою) такого права за цим індивідом, що призводить до володіння одного або декількох видів влади в індивіда і заняття їм центральної позиції у статусній ієрархії групи (Т.В. Бендас) [3].

Із поняттям «лідерство» тісно пов'язаний такий термін, як «лідер». Явище лідерства обов'язково передбачає наявність лідера в групі.

Загальновизнаного визначення слова «лідер» не існує, тому розглянемо визначення різних авторів.

Лідер – той, хто здатний вести за собою інших людей [4].

Лідер – (з англ. – ведучий) – авторитетний член організації або малої групи, особистісний вплив якого дозволяє йому грати істотну роль у соціальних політичних процесах, ситуаціях [7].

Лідер – авторитетний член групи, організації, суспільства, що виконує роль організатора, ініціатора групової взаємодії.

Н.С. Жеребова зазначає, що лідер – це такий член групи, який висувається внаслідок взаємодії її членів або організовує їх навколо себе відповідно до його норм і ціннісних орієнтацій і сприяє організації та управлінню цією групою у досягненні групових цілей.

А.А. Єршов під лідером має на увазі члена групи, який володіє необхідними організаторськими здібностями, займає центральне положення в структурі міжособистісних відносин і сприяє своїм прикладом, організацією й управлінням групою досягненню групових цілей найкращим чином.

С.А. Багрець визначив лідера як члена групи, за яким всі інші члени визнають право приймати найбільш відповідальні рішення, що зачіпають інтереси всієї групи і визначають спрямованість їх діяльності.

Лідер – член групи, який ідентифікується найбільш повним набором групових цінностей, володіє найбільшим впливом і висувається в ході взаємодій (Р.Л. Кричевський) [7].

Лідер – член групи, за яким всі інші члени групи визнають право приймати найбільш відповідальні рішення, що зачіпають інтереси всієї групи і визначають напрямки діяльності всієї групи (Л. Уманський) [8].

Для студентів придбання знань і підготовка себе як фахівців і професіоналів є основним заняттям. Лідерство означає соціальну активність або активну життєву позицію молодого фахівця як якийсь гарант свіжих ідей, неординарних підходів, сміливих управлінських рішень. Кожна структура (формальна і неформальна), сфера (ділова й емоційна) внутрішньогрупових відносин диктує свої вимоги до характеристик лідерства, висуваючи відповідні вимоги до лідерів.

Можна виділити такі типи лідерства в студентському середовищі:

– інтелектуальний (за Д.В. Ушаковим) – визначається якістю розумових здібностей, умінням застосовувати їх;

– організаторський – активна взаємодія з членами групи, налагодження громадських зв'язків і ділової інтеграції (за Л.І. Уманським).

– емоційний (за Л.І. Уманським) – студенти, до яких інші члени групи йдуть по емоційну підтримку і співпереживання;

– ініціювання (за О.С. Соколовою) – креативний потенціал особистості, її активність;

– комунікативний (за М.М. Григорьєвою) – встановлюється за принципом бажаності і привабливості в спілкуванні.

Встановлено, що психологічні особливості студентських лідерів у різних сферах життєдіяльності групи проявляються в інтелектуальному, організаторському, ініціюванні, емоційному та комунікативному типах лідерства.

Інтелектуальне лідерство у дівчат засновано на прагненні бути зразком у навчальній діяльності, відповідальності та зацікавленості в отриманні високих оцінок. У хлопців лідерство виражається в здатності інтелектуально активувати навчальну діяльність всієї групи, що проявляється в умінні аналізувати, ініціювати, нестандартно мислити і впливати на однокурсників. В організаторському лідерстві дівчата проявляють себе як тактовні і розважливі лідери, іноді – владні і вимогливі до виконавців. Хлопці переважно спираються на рядових членів групи і вважають за краще передати їм частину своїх обов'язків, вони менш вимогливі, але досить негативно ставляться до критики і з боку однокурсників, і з боку педагогів.

Ініціувальне лідерство більшою мірою характерне для хлопців (за Т.В. Бендас), у яких відзначається їх висока активність, коли необхідно придумати новий проект, скласти цікаву програму, запропонувати оригінальну ідею [3]. Дівчата готові все це втілити в життя, наполегливо працювати до повного досягнення результатів, заглиблюючись навіть у незначні деталі. В емоційному лідерстві, пов'язаному з підвищеним рівнем експресії (за К. Левінім), переважають дівчата, що сприяє вирішенню конфліктних ситуацій між членами колективу і встановленню (або руйнуванню) сприятливого клімату в групі. Для хлопців цей тип характерний меншою мірою. У комунікативному лідерстві студенти обох статей практично однаково декларують особистісні характеристики у сфері спілкування (володіння інформацією, контактність, вміння слухати і аналізувати, долати бар'єри спілкування та ін.).

У багатьох дослідженнях фіксується, що ставлення більшості опитаних студентів до лідера інтерпретується як позитивне. Для прогнозування успішного розвитку студента як соціального лідера значиме визначення особливостей, які знаходять місце у прояві лідерства. Сучасна психологічна наука розглядає лідерство і соціальну взаємодію студентів із позиції соціальної обдарованості, яка набуває різноманітних форм. Першорядну роль у ній грає особистісна характеристика людини, велике значення має той факт, як сприймають один одного і самих себе її члени. Для висунення на роль лідера індивід повинен володіти певною

сукупністю соціально-психологічних якостей, які будуть еталонними для групи [8].

У ряді визначень лідера розглядається як член групи, що володіє авторитетом. Авторитет – (лат. *autoritas* – влада, вплив) вплив індивіда, заснований на займаному ним становищі, посаді, статусі і т. д. Поняття авторитету в соціальній психології нерідко співвідноситься з уявленням про владу і з роллю керівника. Тому слід розрізняти поняття «лідер» і «керівник». Керівник – особа, на яку офіційно покладено функції управління колективом і організації його діяльності. Керівник несе юридичну відповідальність за функціонування групи (колективу) перед інстанцією, яка його призначила, і має в своєму розпорядженні певні можливості санкціонування – покарання і заохочення підлеглих – для впливу на їх виробничу, наукову, творчу активність [6].

Лідер і керівник не обов'язково поєднуються в одній людині. На відміну від лідера, керівник володіє формально регламентованими правами й обов'язками, а також представляє групу (колектив) в інших організаціях [6].

Між поняттями «лідер» і «керівник» можна виділити такі відмінності (Е.М. Дубовська, Р.Л. Кричевський, Б.Д. Паригін):

- лідер покликаний здійснювати регуляцію міжособистісних відносин у групі, тоді як керівник здійснює регуляцію офіційних відносин групи як певної соціальної групи;

- лідерство можна констатувати в умовах мікросередовища, керівництво – елемент макросередовища, тобто воно пов'язане з усією системою суспільних відносин;

- лідерство виникає стихійно; керівник реальної соціальної групи або обирається, або призначається, але, так чи інакше, цей процес є не стихійним, а навпаки, цілеспрямованим, і здійснюється під контролем різних елементів соціальної структури;

- явище лідерства менш стабільне, висування лідера більше залежить від настрою групи, тоді як керівництво – явище стабільне;

- керівництво підлеглими, на відміну від лідерства, має більш визначену систему різних санкцій, яких у руках лідера немає;

- процес прийняття рішення керівником складний;

- сфера діяльності лідера – мала соціальна група, де він і є лідером, керівник представляє свою групу в більш широкій соціальній системі [6].

Студентське середовище, особливості студентської групи мають потужний соціалізуючий і виховний вплив на особистість студента. У студентській групі відбуваються динамічні процеси структурування, формування і зміни міжособистісних (емоційних і ділових) взаємин, поділу групових ролей і висунення лідерів [2].

Студентське середовище найбільш сприятливе для прояву лідерських якостей, причому не тільки у студентів, що володіють ними зі школи, а й у тих, хто раніше не виявляв такої активності. У цьому сенсі студентська група надає всім рівні стартові можливості у майбутній «боротьбі» за лідерство [2].

Студент, який ефективно поєднує навчання з громадською діяльністю, має набагато більше шансів стати з часом якщо не керівником колективу, то хоча б його неформальним лідером, що часто зустрічається в групах, людиною, яка багато в чому може впливати на психологічну атмосферу та міжособистісні відносини [10].

Особистість лідера і стиль його поведінки, які домінують, визначають долю кожного учасника і всієї групи в цілому. Лідери впливають на соціалізацію індивідів. Ознаки лідерства можна виявити в будь-якій групі.

Виходячи з аналізу психологічної літератури, ми спрямували наше дослідження на вивчення прояву лідерства в середовищі студентської молоді. Для дослідження лідерства серед студентської молоді ми використали такі методики психодіагностичного методу: Діагностику лідерських здібностей (Є. Жариков, Є. Крушельницький); Методику «Комунікативні й організаторські схильності» В. Синявського і В. Федорошкина; Методику на виявлення схильності до лідерства. Ці методики дозволяють визначити, наскільки у випробовуваних розвинені лідерські якості, вивчити, які саме якості потребують розвитку.

У дослідженні взяли участь 50 студентів із першого по п'ятий курс денної форми навчання Хмельницького національного університету, віком від 17 до 23 років. Дані, отримані після обробки результатів методики діагностики лідерських здібностей (Є. Жариков, Є. Крушельницький), зображені на рис. 1.

У 40% випробовуваних (20 осіб) лідерські якості виражені слабо. Це говорить про те, що їм необхідно розвивати свої якості лідера, бути більш рішучими й ініціативними. Середній рівень виявлено у 32% (16 осіб), ми можемо сказати, що

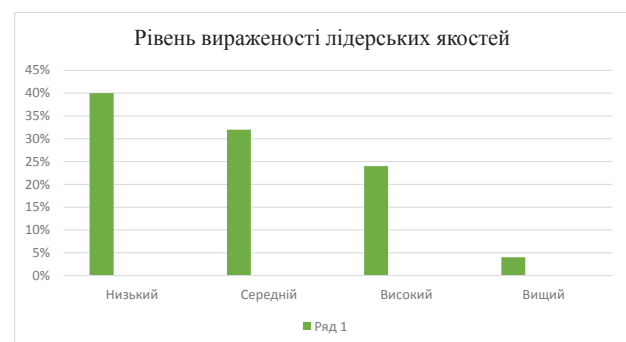

Рис. 1. Результати діагностики рівня вираженості лідерських якостей за методикою діагностики лідерських здібностей (Є. Жариков, Є. Крушельницький)

ці студенти на додачу до всього вольові, терплячі, добре пристосовуються до нових умов. Високий рівень лідерських якостей (24%, або 12 осіб), свідчить про те, що ці студенти наполегливі, вольові та здатні долати перешкоди на шляху до своєї мети. Всього 4% (2 особи) випробовуваних набрали більше 40 балів, що свідчить про те, що ці особи, як лідери, схильні до диктату.

Результати методики «Комунікативні й організаторські схильності» В. Синявського і В. Федорошкина відображені на рис. 2.

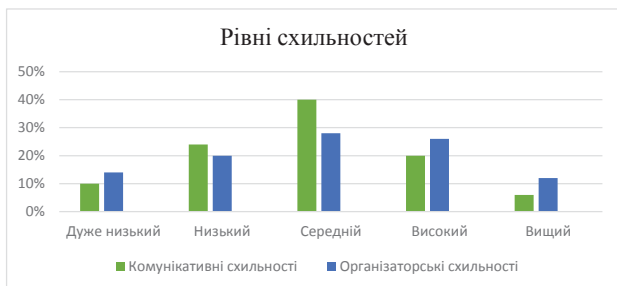

Рис. 2. Результати діагностики рівня комунікативних і організаторських схильностей за методикою «Комунікативні й організаторські схильності» (В. Синявського і В. Федорошкина)

Дуже низький рівень спостерігається у 10% і 14% випробовуваних (5 і 7 осіб) за комунікативними й організаторськими схильностями. Відповідно 24% і 20% випробовуваних (12 і 10 осіб) комунікативні й організаторські схильності притаманні на рівні, нижчому за середній. Вони не прагнуть до спілкування, відчувають труднощі у налагодженні контактів із людьми й у виступі перед аудиторією, у багатьох справах вони вважають за краще уникати прийняття самостійних рішень. Для 40% і 28% випробовуваних (20 і 14 осіб) характерний середній рівень комунікативних і організаторських схильностей. Вони прагнуть до контактів із людьми, відстоюють свою думку, планують свою роботу, однак потенціал їх схильностей не відрізняється високою стійкістю. 20% і 26% випробовуваних (10 і 13 осіб) належать до групи з високим рівнем прояву комунікативних і організаторських схильностей. Вони не губляться у новому середовищі й обставинах, швидко знаходять друзів, займаються громадською діяльністю, здатні прийняти самостійне рішення у важкій ситуації. Випробовувані, що володіють дуже високим рівнем прояву комунікативних і організаторських схильностей, а це 6% і 12% (3 і 6 осіб), відчувають потребу в комунікативній організаторській діяльності й активно прагнуть до неї.

Результати методики на виявлення схильності до лідерства відображені на рис. 3.

У 32% випробовуваних (16 осіб) виявлено схильність до лідерства. Ми можемо стверджувати, що ці студенти мають хороші задатки, щоб впливати

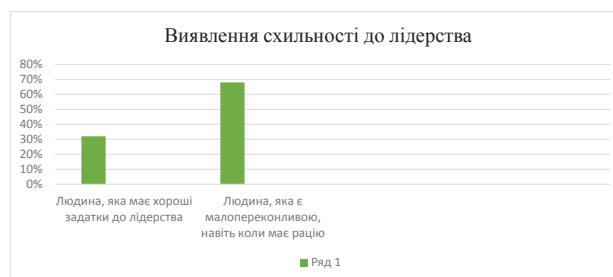

Рис. 3. Результати методики на виявлення схильностей до лідерства

на людей, які їх оточують, змінювати їхню думку, керувати іншими. У взаєминах із людьми почуваються досить впевнено. Ці особи переконані, що не слід замикатися у собі, уникати людей, триматися осторонь і думати лише про себе. Вони відчувають потребу щось робити для тих, хто їх оточує, вказувати їм на помилки, вчити їх, щоб викликати в них інтерес до зовнішнього світу. У випадку з тими, хто не дозволяє себе повчати і не поділяє їхніх принципів, у них можуть виникати ускладнення. Але слід стежити, щоб їхнє ставлення до людей не перетворилося на тиранію, прагнення придушити будь-який опір не набуло рис деспотизму. У 68% випробовуваних (34 особи) виявлено низьку схильність до лідерства, ми можемо сказати, що ці студенти бувають малопереконливими, навіть коли абсолютно мають рацію. Швидше за все, вони вважають, що і їхнє життя, і життя інших має будуватися за принципами дисципліни, здорового глузду та хороших звичок і бути добре прогнозованим. Коли виникають мінімальні відхилення від очікуваного оптимуму, такі люди розгублюються, не можуть знайти вихід. Інколи бувають занадто невпевнені в собі, і це блокує їхню волю й активність. Через це вони не можуть досягти запланованого і виявляються несправедливо обділеними.

Висновки. Отже, щоб зрозуміти сутність виникнення лідерства, необхідно враховувати не тільки внутрішню групові чинники, уявлення і потреби учасників групи, але і психологію потенційних лідерів. Не буває лідерів без послідовників. Якщо у групі немає людей, орієнтованих на лідерство, то члени групи, опинившись без фактичного лідера, стають формальними учасниками групи, але не послідовниками. Практично в цій групі може бути керівник, але він регулює діяльність учасників тільки адміністративно-правовими засобами. Таким чином, за цими методиками ми визначили, що студенти мають низький рівень схильностей і прагнення до лідерства, тому їм потрібно розвивати в собі лідерські здібності. Відповідно до цього, потрібно розробити тренінгову програму з розвитку лідерських здібностей у студентів вищого навчального закладу.

Література:

1. Абашкина Е.Б., Косолапова Ю.Н. Про теорії лідерства в сучасній політичній психології. США: Економіка, політика, ідеологія. 1995. № 1.
2. Белякова Н.В. Проблема лідерства в студентській групі: дис. ... канд. псих. наук. 2001.
3. Бендас Т.В. Психология лидерства: учеб. пособ. СПб.: Питер, 2009. 447с.
4. Бендер П.В., Хеллман Е. Лідерство зсередини. 2005. 303 с.
5. Гоулман Д. Емоційне лідерство: Мистецтво управління людьми на основі емоційного інтелекту. М.: Альпіна, 2005. 301 с.
6. Єгорова-Гантман Є.В. Політиками не народжуються: Як стати і залишитися ефективним політичним лідером. М., 1999.
7. Кенджемі Дж.П. Використання лідером влади особистого авторитету чини законних повноважень. Психологічний журнал. 1999. № 7. С. 49.
8. Кричевський Р.Л. Психология лидерства: учеб. пособ. М.: Статус, 2007. 541 с.
9. Ломов Б.Ф. Методологічні та теоретичні проблеми психології. М.: Наука, 2003. 439 с.
10. Менегетті А. Психология лидера. М.: Онтопсихология, 2002.
11. Трейсі Б., Шеєлен Ф.М. Особистість лідера. М.: Попурі, 2002. 288 с.

Михалец Ю. Ю. Особенности проявления лидерства в среде студенческой молодежи

В статье анализируются и выносятся на рассмотрение теоретические типы лидерства среди студенческой молодежи, а также различные определения понятия «лидер» и «лидерство». Описываются различия между понятиями «лидер» и «руководитель». Рассматриваются особенности студенческой группы в студенческой среде.

Ключевые слова: лидер, авторитет, руководитель, лидерство, интеллектуальное лидерство, иницирующее лидерство, студенческая среда, студенческая группа.

Mikhalets Yu. Yu. Specificities of the manifestation of leadership among student youth

In the article the theoretical types of the leadership among students are analyzed and examined as well as different definitions of "leader" and "leadership". Leadership is a unique phenomenon of social life associated with the fulfillment of authoritative functions. The phenomenon of leadership is necessarily expected the presence of a leader in the group.

Key words: leader, authority, leadership, intellectual leadership, initiating leadership, student environment, student group.